

(Hegel, panteizem). Premaganje ljudskih idealov: modrijan; svetnik; pesnik. Antagonizem med »res« in »lep« in »dober« — —

4. Po eni strani proti »nesmiselnosti«, po drugi proti moralnemu vrednotenju: Koliko sta bili do zdaj vsa znanost in filozofija pod moralnimi sodbami? In ali se ne pridruži za povrh sovražnost znanosti? Ali protiznanstvenost? Kritika spinozizma. Krščanske vrednostne sodbe, preostale v vseh socialističnih in pozitivističnih sistemih. Manjka *kritika krščanske morale*.

5. Nihilistične konsekvence sedanjega naravoznanstva (poleg poskusov, da bi se izmuznilo v onstranstvo). Iz njegovega ravnanja *sledi* nazadnje samorazcefranje, zasuk proti *sebi*, protiznanstvenost. Od Kopernika sem se človek kotali iz središča v *x*.

6. Nihilistične konsekvence politične in ljudskogospodarske miselnosti, kjer vsa »načela« navsezadnje sodijo h glumaštvu: nadih povprečnosti, siromaščine, neodkritosrčnosti in tako naprej. Nacionalizem. Anarhizem in tako naprej. Kazen. Manjka *odrešujoči* stan in človek, upravičevalec —

7. Nihilistične konsekvence zgodovinoepisja in »praktičnih zgodovinarjev«, se pravi romantikov. Stališče umetnosti: absolutna *neizvirnost* njenega stališča v modernem svetu. Njena pomračenost. Goethejevo dozdevno olimpijstvo.

8. Umetnost in priprava nihilizma: romantika (konec Wagnerjevih Nibelungov).

I NIHILIZEM

1

1. *Nihilizem kot posledica dosedanje vrednostne interpretacije bivanja*

2

Kaj pomeni nihilizem? — *Da se najvišje vrednote razvrednotijo*. Manjka cilj. Manjka odgovor na »čemu«.

3

Radikalni nihilizem je prepričanje o absolutni nevdržnosti bivanja, če gre za najvišje priznane vrednote; z vštetim *vpogledom*, da nimamo niti malo pravice postavljati onstranstvo ali nesebstvo stvari, ki naj bi bilo »božje«, utelešena morala.

Ta vpogled je posledica narasle »resnicoljubnosti«: tako sam posledica vere v moralo.

4

Katere *vrednosti* je ponujala krščanska moralna hipoteza?

1. Človeku je dajala absolutno *vrednost* v nasprotju z njegovo majhnostjo in naključnostjo v reki nastajanja in minevanja;

2. služila je božjim advokatom, kolikor je svetu kljub trpljenju in zlu puščala videz *popolnosti* — z všteto »svoboščino« —: zlo se je kazalo polno *smisla*;

3. v človeka je vsadila *vednost* o absolutnih vrednotah in mu s tem dajala *adekvatno spoznanje* o najpomembnejšem;

4. ubranila je, da bi se človek ne zaničeval kot človek, da se ne bi postavil proti življenju, da ne bi obupal nad spoznanjem: bila je *sredstvo ohranitve*.

Skratka: morala je bila veliki *pripomoček proti* praktičnemu in teoretičnemu nihilizmu.

5

Ampak med močmi, ki jih je vzredila morala, je bila *resnicoljubnost*: ta se je nazadnje obrnila proti morali, odkrila njeno *teleologijo*, njeno *interesno* gledanje — in zdaj *vpogled* v dolgo, utelešeno zlaganost, ki se je obupano poskušamo otresti, deluje kar kot stimulans. Ugotavljamo potrebe na sebi, ki jih je vsadila dolgotrajna moralna interpretacija in se nam zdaj dozdevajo kot potrebe po neresničnem: po drugi strani pa se jih nekako drži vrednost in zaradi njih zdržimo življenje. Ta antagonizem — kar spoznamo, tega *ne* cenimo, kar bi si najrajši prilagáli, tega *ne smemo* več ceniti — poraja proces razkrajanja.

6

To je *antinomija*:

Če verjamemo v moralo, *obsojamo* bivanje.

7

Vrhovne vrednote, v katerih službi *naj* bi človek živel, še posebej, če zelo težko in drago razpolagajo z njim — *te socialne vrednote* so zgrajene nad njim za *okrepitev tona*, kakor da so božji ukazi, kot »realnost«, kot »resnični« svet, kot upanje in *prihodnji* svet. Zdaj, ko je jasen neplemeniti izvor teh vrednot, se nam zdi veselje razvrednoteno, »nesmiselno« — vendar je to samo *vmesno stanje*.

12

8

Nihilistična konsekvence (vera v brezvrednost) kot posledica moralnega vrednotenja: — *egoistično nam je priskuteno* (še celo po vpogledu v nemogočnost neegoističnega); — *kar je nujno potrebno, nam je priskuteno* (še celo ob spoznanju, da nista mogoča *liberum arbitrium* in »inteligibilna svoboda«). Vidi-mo, da ne dosežemo območja, kamor smo položili svoje vrednote — s tem pa drugo območje, v katerem živimo, *sploh ni* pridobilo nič vrednosti: nasprotno, *utrujeni* smo, ker smo izgubili poglavitno spodbudo. »Do zdaj zaman!«

9

Pesimizem kot predoblika nihilizma.

10

A. Pesimizem kot moč — *v čem?* V energiji svoje logike, kot anarhizem in nihilizem, kot analitika.

B. Pesimizem kot propad — *v čem?* Kot pomehkuženost, kot kozmopolitska razčustvovanost, kot »tout comprendre« in historizem.

— *Kritična napetost*: skrajnosti prihajajo na plan in dobivajo premoč.

11

Logika pesimizma do skrajnega nihilizma: kaj tu žene? — Pojem *brezvrednosti, nesmiselnosti*: koliko za siceršnjimi visokimi vrednotami tičijo moralna vrednotenja.

12

Padec kozmoloških vrednot

A

Nihilizem kot psihološko stanje mora nastopiti, *prvič*, če smo v vsem dogajanju iskali smisel, ki ga ni v njem: tako da iskalec nazadnje izgubi pogum.

13

Nihilizem je potem ovedenje dolgega *zapravljanja* moči, muka »zamana«, negotovost, pomanjkanje pri- ložnosti, da bi si kako opomogli, se ob čem še pomi- rili — sram pred samim seboj, kakor da smo se pre- dolgo *goljufali*... Smisel bi bil mogoče: »izpolnitev« nrnavega najvišjega kanona v vsem dogajanju, nravn- ni red sveta; ali povečanje ljubezni in ubranosti v občevanju bitij; ali približevanje splošnemu stanju sreče; ali celo odhod proti splošnemu stanju ničā — kakršen koli cilj je še zmeraj smisel. Skupno vseh teh vrst predstavljanja je, da je treba kaj *doseči* s samim procesom: — in zdaj razumemo, da z nastajanjem ne dosežemo nič, ne opravimo nič... Od tod razočaranje nad dozdevnim *namenom nastajanja* kot vzrok nihilizma: naj bo že glede na povsem določen cilj, naj bo posplošeno glede na nezadostnost vseh dosedanjih hipotez o ciljih, ki zadevajo ves »raz- voj« (— človek nič več sodelavec, kaj šele središče nastajanja).

Nihilizem kot psihološko stanje nastopi, *drugič*, če smo postavili nekakšno *celoto, sistematiziranost*, celo *organiziranost* v vsem dogajanju in pod vsem dogajanjem: tako da ob skupni predstavi najvišje vladajoče in upravne oblike duša, žejna občudovanja in oboževanja, uživa (— če gre za dušo logika, zado- stuje že absolutna doslednost in realna dialektika, da se spravimo z vsem...). Nekakšna enotnost, že kakšna oblika »monizma«: in posledica take vere člo- vek v globokem občutku medsebojne povezanosti in odvisnosti celote, ki je neskončno nad njim, modus božanstva... »Blaginja splošnega zahteva predanost posameznega«... ampak poglej, takega splošnega sploh ni! V bistvu človek izgubi vero v svojo vred- nost, če skozenj ne deluje neskončno dragocena ce- lota: se pravi, zamislil si je táko celoto, da bi mogel *verjeti v svojo vrednost*.

Nihilizem kot psihološko stanje ima še *tretjo* in *zadnjo* obliko. Oba *vpogleda* sta pokazala, da z na-

stajanjem nič ne dosežemo in da med vsemi nastaja- nji ni nikakršne velike enotnosti, v katero bi se posa- meznik lahko v celoti potopil kakor v prvino naj- večje vrednosti: tako preostane *pobeg*, da ves svet nastajanja obsodimo kot goljufijo in iznajdemo svet onstran tega, kot *resnični svet*. Brž ko pa človek spo- zna, kako je ta svet skrpan iz samih psiholoških po- treb in kako sploh nima pravice do njega, nastane zadnja oblika nihilizma, ki vključuje *nevero v meta- fizični svet* — in si prepoveduje vero v kakšen *res- nični svet*. Na tem stališču dopustimo realnost nastajanja kot *edino* realiteto in si prepovedujemo vse oblike ovinkov k zasvetovom in zlaganim božanstvom — vendar *ne prenesemo tega sveta, ki ga že nočemo zanikati*...

— Kaj se je pravzaprav zgodilo? Dosežen je občutek *brezvrednosti*, ko doumemo, da skupne narave bivanja ne smemo interpretirati ne s pojmom *smoter*, ne s pojmom *enotnost*, ne s pojmom *resnica*. S tem nič ne dobimo in ne dosežemo; manjka presežna enotnost v mnogosti dogajanja: narava bivanja ni »resnična«, je *zlagana*... pravzaprav sploh nimamo več razloga, da si dopovedujemo *resnični svet*... Skratka: kategorije »smoter«, »enotnost«, »bit«, s ka- terimi svetu pridamo vrednost, spet sami *potegnemo iz njega* — in potem je videti svet *brez vrednosti*...

B

Recimo, da smo spoznali, kako sveta ni več mo- goče *razložiti* s temi *tremi* kategorijami, in da po tem vpogledu začenja svet postajati za nas brez vrednosti: potem se moramo vprašati, *od kod* nam vera v te tri kategorije — poskusimo, kaj pa, če je mogoče od- povedati vero *vanje!* Če te tri kategorije *razvredno- timo*, potem dokazovanje njihove neuporabnosti za vesolje ni več razlog za *razvrednotenje vesolja*.

— Rezultat: *Vera v kategorije uma* je vzrok nihilizma — vrednost sveta smo merili s kategorijami, ki se nanašajo na čisto fiktivni svet.

— Končni rezultat: Vse vrednote, s katerimi smo poskušali svet najprej napraviti dragocen, in smo jih ravno s tem *razvrednotili*, ker se je pokazalo, da so neprimerne — vse te vrednote so, psihološko vzeto, rezultati določenih perspektiv koristnosti za vzpostavitvev in stopnjevanje človeških oblik gospodovanja: in le narobe *projicirane* v bistvo stvari. Še zmeraj gre za *hiperbolično naivnost* človeka: da postavlja sebe za smisel in vrednostno merilo stvari.

13

Nihilizem predstavlja patološko *vmesno stanje* (— patološko je neznanska posplošitev, sklep o *sploh nikakršnem smislu* —): bodisi da produktivne moči še niso zadosti močne — ali pa dekadenca še zastaja in še ni iznašla svojih pripomočkov.

Predpostavka te hipoteze: — da ni *resnice*; da ni absolutne kakovosti stvari, da ni »stvari na sebi«. — *To samo je le nihilizem, in sicer najskrajnejši. Vrednost* stvari polaga ravno v to, da tem vrednotam ne ustreza in ni ustrezala *nikakršna* realiteta, temveč da so samo simptom moči na strani *postavljalcev vrednot*, *simplifikacija* za namen življenja.

14

Vrednote in njihovo spreminjanje so v sorazmerju z *rastjo moči postavljalca vrednote*.

Mera nevere, pripuščene »svobode duha« kot *izraz rasti moči*.

»Nihilizem« kot *ideal največje mogočnosti duha*, najprebogatejšega življenja, deloma razdiralen, deloma ironičen.

16

15

Kaj je *vera*? Kako nastane? Vsaka vera je *imeti za res*.

Najskrajnejša oblika nihilizma bi bila spoznanje, da je *vsaka vera*, vsako *imeti za res* nujno zlagana, ker *resničnega sveta* sploh ni. Torej: *perspektivni videz*, katerega izvir je v nas (kolikor nam je zmeraj *nujno potreben ožji, skrajšani, poenostavljeni svet*).

— Da je *mera moči* to, koliko navideznosti, nujne laži si lahko priznamo, ne da bi propadli.

Toliko bi bil nihilizem kot *zanikanje resničnega sveta, biti, lahko božanska miselnost*.

16

Če smo »razočarani«, nismo glede življenja, temveč ker so se nam odprle oči o »željah« vseh vrst. S posmehljivo togoto gledamo to, čemur se reče »*ideal*«: zaničujemo se samo zato, ker ne moremo vsak trenutek potlačiti absurdnega vzgiba, ki se mu reče »*idealizem*«. *Razvajenost* je močnejša kakor togota *razočaranega*.

17

Koliko je Schopenhauerjev nihilizem še zmeraj posledica istega ideala, ki je ustvaril krščanski teizem. — Stopnja zanesljivosti glede najvišje želje, najvišjih vrednot, najvišje popolnosti je bila tako velika, da so filozofi *izhajali* iz tega kakor iz *absolutne gotovosti a priori*: »Bog« na vrhu kot *dana resnica*. »Postati Bogu enak«, »izgubiti se v Bogu« — to sta bili skoz tisočletja najbolj naivni in najprepričljivejši želji (— ampak stvar, ki prepriča, zaradi tega še ni resnična: je samo *prepričevalna*. Pripomba za osle.)

Odvadili smo se temu, da bi pri postavljanju idealov priznavali tudi *realnost oseb*; postali smo ateistični. Ampak ali smo se pravzaprav odpovedali idealu? — Zadnji metafiziki v bistvu še zmeraj iščejo

17

v njem dejansko »realiteto«, »stvar na sebi«, v primeri s čimer je vse drugo samo navidezno. Njihova dogma je, da naš pojaven svet, ker tako očitno *ni* izraz onega ideala, potemtakem ni »resničen« — in pravzaprav niti ne pelje nazaj k metafizičnemu svetu kot vzroku. Tisto brezpogojno, kolikor je najvišja popolnost, ne more biti temelj za vse pogojeno. Schopenhauer, ki je hotel drugače, si je moral metafizični temelj zamisliti kot nasprotje idealu, kot »zlo, slepo voljo«: tako je potem lahko ta temelj postal »pojavn-ljajoče se«, kar se razodeva v svetu pojavov. Vendar se še s tem ni odpovedal absolutu ideala — izmuznil se je skoz...

(Kant je potreboval hipotezo »inteligibilne svobode«, da je lahko ens perfectum razbremenil odgovornosti za takost tega sveta, skratka, da je razložil zlo in zlo: za filozofa škandalozna logika...)

18

Najsplošnejše znamenje modernega časa: človek je v svojih očeh izgubil neverjetno veliko dostojanstvenosti. Dolgo je bil središče in sploh tragedijski junak bivanja; potem si je vsaj prizadeval dokazati, da je soroden odločujoči in sami po sebi dragoceni strani bivanja — kakor delajo vsi metafiziki, ki hočejo obdržati *dostojanstvenost človeka*, s svojo vero, da so moralne vrednote kardinalne vrednote. Kdor opusti Boga, se toliko strožje oklepa vere v moralo.

19

Vsako *moralno* določanje vrednot (kakor na primer budistično) *se konča z nihilizmom*: kaj takega pričakovati v Evropi! Mislimo, da bomo shajali z moralizmom brez verskega ozadja: ampak s tem je nujna pot v nihilizem. — V religiji manjka prisila, da bi *sebe* imeli za postavljavce vrednot.

20

Vprašanje nihilizma »čemu« izvira iz dosedanje privajenosti, zaradi katere je videti cilj postavljen, dan, zahtevan *od zunaj* — namreč s kakšno *nadčloveško avtoriteto*. Ko se odvadimo verjeti vanjo, po stari navadi iščemo kakšno *drugo avtoriteto*, ki bi *znala brezpogojno govoriti in mogla ukazati cilje in naloge*. Zdaj stopa v ospredje avtoriteta *vesti* (kolikor bolj je *morala* emancipirana od teologije, bolj je imperativna) kot odškodnina za *osebno avtoriteto*. Ali avtoriteta *uma*. Ali *socialni nagon* (črede). Ali *historija* z imanentnim duhom, ki ima svoj cilj v sebi in kateri se lahko *prepustimo*. Radi bi *zaobšli voljo, hotenje cilja, tveganje*, da bi *sami sebi* postavili cilj; radi bi odvalili odgovornost (— sprejeli bi celo *fatalizem*). Nazadnje: sreča in, z nekaj tartifovstva, *sreča večine*.

Pravimo si

1. določen cilj sploh ni potreben,
2. ga sploh ni mogoče vnaprej videti.

Ravno zdaj, ko bi bila *nujno potrebna volja z največjo močjo*, je *najslabotnejša in najmalodušnejša*. *Absolutno nezaupanje do organizatorne moči volje za celoto*.

21

Popolni nihilist. — Oko nihilista *idealizira v grdo*, ni zvesto svojim spominom — pušča jih pasti, se obletavati; ne varuje jih mrliško bledih obarvanosti, ki jih slabotnost razliva čez oddaljeno in preteklo. In česar ne stori sebi, ne stori tudi vsej človeški preteklosti — pusti jo pasti.

22

Nihilizem. Je *dvojen*:

A. Nihilizem kot znamenje *stopnjevane moči duha: pasivni nihilizem*.

Nihilizem je *normalno* stanje.

Lahko je znamenje *moči*; moč duha lahko tako naraste, da *dosedanji* cilji (»prepričanja«, blago vere) niso več primerni zanj (— vera namreč na splošno izraža prisilo *eksistenčnih pogojev*, podreditev avtoriteti okoliščin, v katerih kakšno bitje *uspeva, raste, pridobiva moč*...); po drugi strani je znamenje *nezadostne* moči, da bi si produktivno *postavili* kakšen cilj, kakšen zakaj, kakšno vero.

Maksimum relativne moči doseže nihilizem kot nasilna sila *razdejanja*: kot *aktivni nihilizem*.

Njegovo nasprotje bi bilo *utrujeni* nihilizem, ki nič več ne *napada*: njegova najznamenitejša oblika je budizem, kot *pasivni* nihilizem, kot znamenje slabosti; moč duha je lahko utrjena, *izčrpana*, tako da *dotedanji* cilji in vrednote niso primerni in ne najdejo več vere — da se sinteza vrednot in ciljev (na kateri sloni vsaka močna kultura) razpusti, da si posamezne vrednote napovedo vojno: *razkroj* — da vse to, kar poživlja, zdravi, pomirja, omamlja, stopi v ospredje, pod raznimi *preoblikami*, versko ali moralno ali politično ali estetsko in tako naprej.

Nihilizem ni samo razglabljanje o »zaman« in ni samo vera, da vse zasluži, da propade; vzamemo v roke, *uničimo*... To je, če hočete, *nelogično*: ampak nihilist ne verjame v prisilo, da bi moral biti logičen... To je stanje močnih duhov in volj: in takim ni mogoče, da bi ostali pri neju »presoje«: — *NE dejanja* izvira iz njihove narave. Zanikanju s sodbo sekundira uničenje z roko.

H genezi nihilista. — Človek ima le pozno pogum za tisto, kar pravzaprav ve. Da sem bil doslej temeljit

nihilist, sem si priznal šele pred kratkim: energija, radikalizem, s kakršnim sem šel naprej kot nihilist, me je goljufala o tem bistvenem dejstvu. Če greš proti cilju, je videti nemogoče, da je »brezciljnost sama na sebi« temeljno načelo naše vere.

Pesimizem dejavnih: »čemu?« po strahotnem ruvanju, celo po zmagi. Da je kakšna stvar stokrat *pomembnejša* kakor vprašanje, ali se dobro ali slabo počutimo: temeljni nagon vseh močnih narav — in potem tudi, ali se *drugi* dobro ali slabo počutijo. Skratka, da imamo cilj, za katerega se ne obotavljamo žrtvovati *ljudi*, se izpostavlja nevarnosti, vzeti nase: *velika strast*.

2. Nadaljnji vzroki nihilizma

Vzroki nihilizma:

1. *manjka višja vrsta*, tista, katere neizčrpna rodovitnost in moč držita pokonci vero v človeka. (Pomislimo, kaj dolgujemo Napoleonu: skoraj vsa višja upanja tega stoletja.)

2. *Nižja vrsta* (»čreda«, »množica«, »družba«) se odvadi skromnosti in napihuje svoje potrebe do *vesoljskih* in *metafizičnih* vrednot. S tem se vse biva nje *vulgarizira*: kadar namreč vlada *množica*, tiranizira *izjeme*, da izgubijo vero vase in postanejo *nihilisti*.

Spodletijo vsi poskusi *izumljanja višjih tipov* (»romantika«; umetnik, filozof; proti Carlylovemu poskusu, da bi jim dodali najvišje moralne vrednote).

Kot rezultat *odpor* proti višjim tipom.

Propadanje in *negotovost vseh višjih tipov*. Boj proti geniju (»ljudska poezija« in tako naprej). So

čutje z nizkimi in trpečimi kot *merilo* za visokost duše.

Manjka filozof, razlagalec dejanja, ne samo pesnikovalec.

28

Nepopolni nihilizem, njegove oblike: živimo sredi njih.

Poskusi izmakniti se nihilizmu, ne da bi prevrednotili dosedanje vrednote, prinesejo nasprotje, zaostrijo problem.

29

Vrste samoomame. — Prav v notranjosti: ne vedeti, kam? *Praznina.* Poskus priti čez to z opojem: opoj kot glasba, opoj kot grozovitost v tragičnem uživanju propadanja najplemenitejšega, opoj kot slepo zanesenjaštvo za posamezne ljudi ali čase (kot sovraštvo in tako naprej). — Poskus delati brez ovedenja, kot orodje znanosti: odpirati oči za številne drobne užitke, na primer tudi kot spoznavajoči (skromnost nasproti sebi); posplošiti oskromljenje sebe do patosa; mistika, nasladni užitek večne praznine; umetnost »zaradi nje same« (»le fait«), »čisto spoznanje« kot narkoza gnusa nad samim seboj; kakršno koli stalno delo, že kakšen droben neumen fanatizem; zmešnjava vseh pripomočkov, bolezen zaradi splošne nezmernosti (razbrzdanost ubija zadovoljstvo).

1. Šibkost volje kot rezultat.

2. Skrajni ponos in poniževanje malenkostnih slabosti občuteno v kontrastu.

30

Prihaja čas, ko bomo morali *plačati* za to, da smo bili dve tisočletji *kristjani*: izgubljammo *težišče*, ki nam je pustilo živeti — nekaj časa ne vemo, ne kod ne kam. Sunkovito se zaganjamo v *nasprotujoča si*

22

vrednotenja, z mero energije, ki je ustvarila ravno tako skrajno *precenitev* človeka v človeku.

Zdaj je vse skoz in skoz lažno, »beseda«, vse navzkriž, slabotno ali prenapeto:

a) poskušamo kakšno *zemeljsko rešitev*, vendar v enakem smislu, v smislu *končne zmage* resnice, ljubezni, pravičnosti (socializem: »enakost osebe«);

b) ravno tako poskušamo zadržati *moralni ideal* (s prednostjo neegoističnega, samozatajevanja, zaničanja volje);

c) poskušamo celo obdržati *onstranstvo*: pa čeprav samo kot antilogični *x*; vendar si ga takoj razlagamo tako, da je mogoče iz tega črpati nekakšno metafizično tolažbo v starem slogu;

č) poskušamo *božje vodstvo v starem slogu*, iz dogajanja odbrati tak red stvari, ki plačuje, kaznuje, vzgaja, pelje k *boljšemu*;

d) slej ko prej verjamemo v dobro in zlo: tako da občutimo zmago dobrega in uničenje zla kot *na- logo* (— to je angleško: značilen primer praznoglavec John Stuart Mill);

e) zaničevanje »naravnosti«, poželenja, ega: poskus razumeti celo najvišjo duhovnost in umetnost kot posledico razosebljenja in dezinteresiranja;

f) dovoljujemo *cerkvi*, da se še zmeraj vtika v vse bistvene doživljaje in poglavitne dogodke v življenju posameznika, da jih *posvečuje* in jim daje *višji smisel*: še zmeraj imamo »krščansko državo«, »krščanski zakon« —

31

Bili so bolj misleči in bolj razmišljeni časi, kakor je naš: časi, kakor na primer tisti, v katerem je nastopil Buda, ko se je ljudstvo po stoletjih starih preprirov med ločinami nazadnje samo znašlo zablodelo tako globoko med prepadi filozofskih nauk kakor občasno evropska ljudstva v finesah religijske dogme. Še najmanj bomo pač pustili »literaturi« in tisku, da

23

nas zapeljeta k temu, da si kaj visokega mislimo o »duhu« našega časa: milijoni spiritistov in krščanstvo s telovadnimi vajami grozljive grdote, značilne za vse angleške iznajdbe, daje boljše vidike.

Evropski pesimizem je še v svojih začetkih — pričevanje proti samemu sebi — še nima neznanske, hrepeneče togosti pogleda, v katerem odseva nič, kakor ga je imel svoj čas v Indiji; na njem je še preveč »narejenega« in ne »nastalega«, preveč pesimizma učenjakov in pesnikov: po mojem je dovršen del v njem izmišljen in iznajden, »ustvarjen«, ne pa »vzrok«.

32

Kritika dosedanjega pesimizma. — Zavračanje evdajmonoloških vidikov kot zadnja redukcija na vprašanje: Kakšen smisel ima to? Redukcija pomračnosti. —

Naš pesimizem: svet ni vreden tega, kar smo mislili — naša vera sama nam je gone po spoznanju tako stopnjevala, da danes moramo to povedati. Najprej nam je zato spoznanje manj vredno: najprej ga tako občutimo — samo v tem smislu smo pesimisti, namreč z voljo, da si brez pridržkov priznamo to prevrednotenje in si ne damo nič po stari navadi nalajati, nalagati.

Ravno v tem nahajamo patos, ki nas žene, da iščemo nove vrednote. In summa: svet je mogoče veliko več vreden, kakor smo mislili — moramo priti v ozadje naivnosti svojih idealov in da mogoče v zavesti, da smo dali svetu najvišjo interpretacijo, svojemu človeškemu bivanju nismo dali niti zmerno poceni vrednosti.

Kaj je bilo pobožanstveno? — Vrednostni instinkti v občestvu (to, kar je omogočilo njegovo nadaljnje trajanje).

Kaj je bilo obrekovano? — To, kar je višjega človeka ločevalo od nižjega, goni, ki ustvarjajo prepade.

24

33

Vzroki za vzpon pesimizma:

1. da so najmogočnejši in najbolj prihodnostni goni življenja do zdaj obrekovani, da ima življenje prekletstvo nad seboj;

2. da človekov rastoči pogum in drznejše neupanje dojema neločljivost teh gonov od življenja in se obrača proti življenju;

3. da uspevajo samo povprečneži, ki sploh ne čutijo onega konflikta, višja vrsta pa se sprevrže in nastopa kot podoba izrojenosti proti sebi — in da, po drugi strani, povprečnost daje cilj in smisel in zbuja jezo (— da ne more nihče več odgovoriti na kakšen zakaj? —);

4. da stanovitno narašča pomanjševanje, občutljivost za bolečino, nemir, hlastnost, vrvenje — da je čedalje lažje osedanje vanje vsega tega pogona, tako imenovane »civilizacije«, da posameznik spričo neznanske mašinerije obupa in se podredi.

34

Moderni pesimizem je izraz jalovosti modernega sveta — ne sveta in bivanja.

35

»Prevaga bolečine nad ugodjem ali obrnjeno (hedonizem): oba nauka sta že sama kažipotata k nihilizmu ...

Tu je namreč v obeh primerih postavljen en sam zadnji smisel, namreč pojav ugodja ali neugodja.

Ampak tako govori vrsta človeka, ki si nič več ne upa postaviti neke volje, nekega namena, nekega smisla: — za vsako bolj zdravo vrsto človeka se vrednost življenja niti malo ne meri z merilom teh postranskih stvari. In mogoča bi bila večja teža trplje-

25

nja, pa *kljub temu* mogočna volja, *pritrjevanje* življenju, nujnost take večje teže.

»Življenje se ne spleča«; »resnacija«; »čemu so solze?« — slabiška in sentimentalna miselnost. »*Un monstre gai vaut mieux qu'un sentimental ennuyé*.«

36

Filozofski nihilist je prepričan, da je vse dogajanje nesmiselno in zaman; in nesmiselne in jalove biti naj ne bi bilo. Ampak od kod ta: Naj ne bi? In od kod jemljemo *ta* »smisel«, *to* merilo? — Nihilist pravzaprav misli, da pogled na tako pusto, jalovo bit deluje na filozofa *nezadovoljivo*, prazno, obupano. Tak vpogled ugovarja naši finejši filozofski senzibilnosti. Konča se z absurdnim vrednotenjem: značaj bivanja *bi moral filozofa zadovoljevati*, če naj bi drugače obstajalo ...

Kaj lahko pač razumemo, da moreta imeti zadovoljstvo in neugodje v dogajanju samo smisel *sredstev*: preostalo bi vprašanje, ali sploh *moremo* videti »smisel«, »smoter«, ali ni vprašanje nesmiselnosti ali njenega nasprotja za nas nerešljivo. —

37

Razvoj *pesimizma v nihilizem*. — Raznaravljenje vrednot. Sholastika vrednot. Vrednote, ločene, idealistične, se obsojajoče obračajo *proti* delovanju, namesto da bi ga obvladovale in vodile.

Nasprotja, vložena na mesto naravnih stopenj in rangov. Jeza na red stopenj. Nasprotja so primerna dobi sodrge, ker so lažje *dojemljiva*.

Zavrženi svet, nasproti umetno zgrajenemu »pravemu, vrednemu«. — Nazadnje: odkrijemo, iz kakšnega materiala smo zgradili »pravi svet«: in zdaj nam je ostal samo zavrženi in je *največje razočaranje vračunano na konto njegove zavrženosti*.

26

S tem je tu *nihilizem*: obdržali smo *vladajoče vrednote* — pa nič drugega!

Tu nastane *problem moči in slabištva*:

1. slabotni se na tem razbijejo;
2. močnejši razderejo, kar se ne zlomi;
3. najmočnejši premagajo vladajoče vrednote.

Vse to dela tragično dobo.

3. Nihilistično gibanje kot izraz dekadence

38

V novejšem času so veliko zlorabljali neko ključno in v vseh pogledih neprimerno besedo: povsod se govori o »*pesimizmu*«, bojujejo se o vprašanju, ki mora imeti odgovor, kdo ima prav, pesimizem ali optimizem.

Nismo dojeli, kaj je vendar mogoče prijeti z rokami: da pesimizem ni problem, temveč *simptom* — da je treba ime nadomestiti z »*nihilizmom*« — da je že samo vprašanje, ali je nebit boljše od biti, bolezen, znamenje, propada, idiosinkrazija.

Nihilistično gibanje je samo izraz fiziološke dekadence.

39

Da doumemo: Da sta propad in obolelost vseh vrst ves čas sodelovala pri skupnem vrednotenju; da je pri prevladujočem vrednostnem presojanju dekadence dobila celo premoč; da se moramo bojevati ne samo proti posledicam vse sodobne bede izrojenosti, temveč da je *vsa dosedanja* dekadence ostala, se pravi *preživela*. Taka celostna zablodelost človeštva od svojih temeljnih instinktov, taka celostna dekadence vrednotenja je vprašaj par excellence, resnična ugan-ka, ki jo žival »človek« postavlja filozofu.

27

nja, pa *kljub temu* mogočna volja, *pritrjevanje* življenju, nujnost take večje teže.

»Življenje se ne spleča«; »resnacija«; »čemu so solze?« — slabiška in sentimentalna miselnost. »*Un monstre gai vaut mieux qu'un sentimental ennuyeux.*«

36

Filozofski nihilist je prepričan, da je vse dogajanje nesmiselno in zaman; in nesmiselne in jalove biti naj ne bi bilo. Ampak od kod ta: Naj ne bi? In od kod jemljemo *ta* »smisel«, *to* merilo? — Nihilist pravzaprav misli, da pogled na tako pusto, jalovo bit deluje na filozofa *nezadovoljivo*, prazno, obupano. Tak vpogled ugovarja naši finejši filozofski senzibilnosti. Konča se z absurdnim vrednotenjem: značaj bivanja *bi moral filozofa zadovoljevati*, če naj bi drugače obstajalo ...

Kaj lahko pač razumemo, da moreta imeti zadovoljstvo in neugodje v dogajanju samo smisel *sredstev*: preostalo bi vprašanje, ali sploh *moremo* videti »smisel«, »smoter«, ali ni vprašanje nesmiselnosti ali njenega nasprotja za nas nerešljivo. —

37

Razvoj *pesimizma v nihilizem*. — Raznaravljenje vrednot. Sholastika vrednot. Vrednote, ločene, idealistične, se obsojajoče obračajo *proti* delovanju, namesto da bi ga obvladovale in vodile.

Nasprotja, vložena na mesto naravnih stopenj in rangov. Jeza na red stopenj. Nasprotja so primerna dobi sodrge, ker so lažje *dojemljiva*.

Zavrženi svet, nasproti umetno zgrajenemu »pravemu, vrednemu«. — Nazadnje: odkrijemo, iz kakšnega materiala smo zgradili »pravi svet«: in zdaj nam je ostal samo zavrženi in je *največje razočaranje vračunano na konto njegove zavrženosti*.

26

S tem je tu *nihilizem*: obdržali smo *vladajoče vrednote* — pa nič drugega!

Tu nastane *problem moči in slabištva*:

1. slabotni se na tem razbijejo;
2. močnejši razderejo, kar se ne zlomi;
3. najmočnejši premagajo vladajoče vrednote.

Vse to dela tragično dobo.

3. Nihilistično gibanje kot izraz dekadence

38

V novejšem času so veliko zlorabljali neko ključno in v vseh pogledih neprimerno besedo: povsod se govori o »*pesimizmu*«, bojujejo se o vprašanju, ki mora imeti odgovor, kdo ima prav, pesimizem ali optimizem.

Nismo dojeli, kaj je vendar mogoče prijeti z rokami: da pesimizem ni problem, temveč *simptom* — da je treba ime nadomestiti z »*nihilizmom*« — da je že samo vprašanje, ali je nebit boljša od biti, bolezen, znamenje, propada, idiosinkrazija.

Nihilistično gibanje je samo izraz fiziološke dekadence.

39

Da doumemo: Da sta propad in oboležost vseh vrst ves čas sodelovala pri skupnem vrednotenju; da je pri prevladujočem vrednostnem presojanju dekadence dobila celo premoč; da se moramo bojevati ne samo proti posledicam vse sodobne bede izrojenosti, temveč da je *vsa dosedanja* dekadence ostala, se pravi *preživela*. Taka celostna zablodelost človeštva od svojih temeljnih instinktov, taka celostna dekadence vrednotenja je vprašaj par excellence, resnična ugan-ka, ki jo žival »človek« postavlja filozofu.

27

Pojem »dekadence«. — *Odpad, propad, izmeček* ni nič, kar bi bilo samo po sebi obsojanja vredno: to je nujna konsekvence življenja, rasti življenja. Pojav dekadence je tako nujen kakor kateri koli vzpon in napredek življenja: ni nam dano, da bi jo *odpravili*. Um hoče ravno nasprotno, *naj dobi, kar ji gre*.

Sramota za vse socialistične sistematike je misel, da bi bile mogoče okoliščine, družbene kombinacije, v katerih pregreha, bolezen, zločin, prostitucija, *stiska* ne bodo več rasle... Vendar se to pravi obsoditi *življenje*... Družbi ni dano na voljo, da ostane mlada. In še pri najboljši moči mora ustvarjati nesnago in odpadne snovi. Kolikor energičneje in drznejše ravna, toliko bogatejša je s ponesrečenci, spački, toliko bližja je propadanju... Starosti ne odpravimo z institucijami. Bolezni tudi ne. Grehote tudi ne.

41

Temeljni vpogled v bistvo dekadence: *kar smo do zdaj imeli za njene vzroke, so njene posledice*.

S tem se spreminja vsa perspektiva *moralnih problemov*.

Ves moralni boj proti grehoti, potratu, zločinu, celo boleznim je videti naiven, odveč: — ni »izboljšanja« (proti kesanju).

Dekadence sama ni nič, kar bi bilo treba zatirati: je absolutno potrebna in vsakemu času in vsakemu ljudstvu lastna. Na vso moč pa bi bilo treba zatirati vnašanje kužnine v zdrave dele organizma.

Ravnamo tako? Ravno nasprotno. Ravno za to si prizadevamo pod videzom *humanitete*.

— V kakšnem odnosu so do tega temeljnega *biološkega vprašanja* dosedanje *vrhovne vrednote*? Filozofija, religija, morala, umetnost in tako naprej.

(Zdravljenje: na primer *militarizem*, od Napoleona naprej, ki je v civilizaciji videl svojo naravno sovražnico.)

42

Kar smo do zdaj imeli za *vzroke degeneracije*, so njene *posledice*.

Pa tudi, kar imamo za *zdravila* proti sprevrženosti, so samo *paliativi* proti nekaterim njenim učinkom: »ozdravljeni« so samo *en tip degeneriranih*.

Posledice dekadence: pregreha — pregrešnost; bolezen — bolehnost; zločin — zločinskost; celibat — jalovost; histerizem — šibkost volje; alkoholizem; pesimizem; anarhizem; svobodnjaštvo (tudi *duhovno*). Obrekovalci, rovarji, dvomljivci, razdiralci.

43

K pojmu »dekadence«.

1. Skepsa je posledica dekadence; ravno tako kakor duhovno svobodnjaštvo.

2. Pokvarjenost nravi je posledica dekadence (šibkost volje, potreba močnih dražil —).

3. Metode zdravljenja, fiziološke in moralne, ne spremenijo poteka dekadence, je ne zadržijo, so fiziološko *ničla* —:

Vpogled v *veliko ničnost* teh ošabnih »reakcij«; so oblike narkotiziranja proti nekaterim usodnim posledičnim pojavom; ne odpravijo morbidne prvine; pogosto so junaški poskusi izničiti človeka dekadence, uveljaviti minimum njegove *škodljivosti*.

4. Nihilizem ni vzrok, temveč samo logika dekadence.

5. »Dobri« in »slabi« sta samo dva tipa dekadence: v vseh temeljnih problemih držita skupaj.

6. *Socialno vprašanje* je posledica dekadence.

7. Bolezni, predvsem bolezni živcev in glave, so znamenja, da manjka obrambna moč močne narave; za isto govori razdražljivost, tako da postaneta ugodje in neugodje prednostni vprašanji.

44

Najsplošnejši tipi dekadence:

1. V veri, da izbiramo zdravila, izbiramo tisto, kar pospešuje izčrpanost; — sem sodi krščanstvo (da omenim največji primer zgrešenega instinkta); — sem sodi »napredek« —

2. Izgublamo odporno moč zoper dražljaje — odločajo naključja: neznansko večamo grobost in povečujemo doživetja ... »razosebljenje«, disgregacija volje; — sem sodi cela vrsta moral, altruistična, tista, ki ima sočutje na jeziku: pri kateri je bistvena slabost osebnosti, da odzvanja in stalno drhti kakor prevzdružena struna ... skrajna razdražljivost ...

3. Zamenjujemo vzrok in učinek: dekadence ne razumemo fiziološko, v njenih posledicah vidimo pravi vzrok svojega slabega počutja; — sem sodi vsa religiozna morala ...

4. Hrepenimo po stanju, v katerem ne bi več trpeli: življenje zares občutimo kot razlog/temelj vseh nesreč — nezavedna, brezčutna stanja (spanje, nezavest) imamo za neprimerljivo vrednejša kakor zavestna; od tod nekakšna metodika ...

45

K higieni »slabotnih«. — Vse, kar storimo v slabosti, spodleti. Morala: Nič delati. Ampak hudo je, da je pod vplivom slabosti še najbolj bolna ravno moč za ustavitev dejavnosti, za nereagiranje: da najhitreje, najbolj slepo reagiramo takrat, ko bi sploh ne smeli reagirati ...

Moč narave se kaže v čakanju in odkladanju reakcije: nekakšna *ἀδιαφορία* ji je tako lastna, kakor

je slabosti lastna nesvoboda protigibanja, nenadnost, neoviranost »dejanja« ... Volja je šibka: in recept, da se ubranimo neumnih stvari, bi bil imeti močno voljo in nič storiti — *contradictio*. Vrsta samorazdejanja, instinkt ohranjanja je kompromitiran ... Slabič škoduje sam sebi ... To je tip dekadence ...

Zares nahajamo neznansko preišljevanje o praktikah izzivanja *ravnodušnosti*. Instinkt je toliko na pravi sledi, kolikor je nič storiti koristnejše kakor kaj storiti ...

V vse praktike redov, samotarskih filozofov, fakirjev so vložena prava vrednostna merila, da si kakšna vrsta človeka še najbolj koristi, kadar se, kolikor se le more, ovira pri delovanju —

Lajšala: popolna pokorščina, mahinalna dejavnost, ločitev od ljudi in stvari, ki bi narekovali takojšnjo odločitev in ravnanje.

46

Šibkost volje: to je prispodoba, ki utegne zapeljati. Ker volje sploh ni, potemtakem ni ne močne ne šibke. Mnoštvo in razpršenost gonov, pomanjkanje sistema med njimi se kaže kot »šibka volja«; usklajenost med njimi pod vodstvom enega pa kot »močna volja«; — v prvem primeru gre potem za osciliranje in manjkanje težišča; v zadnjem pa za natančnost in jasnost smeri.

47

Ne podeduje se bolezni, temveč bolehnost: manjkanje odporne sile proti nevarnosti škodljivih vdorov in tako naprej, zlomljena odporna sila; moralčno izraženo: resignacija in ponižnost pred sovražnikom.

Spraševal sem se, ali ni mogoče vseh teh najvišjih vrednot dosedanje filozofije, morale in religije primerjati z vrednotami oslabljenih, *duševno bolnih*

in *nevrastenikov*: v milejši obliki predstavljajo *isto* *zlo*...

Vrednost vseh morbidnih stanj je, da pod povečevalnim steklom kažejo nekatera stanja, ki so normalna, vendar kot normalna slabo vidna...

Zdravje in *bolezen* nista nič bistveno različnega, kakor so mislili stari zdravilci in mislijo še danes nekateri praktiki. Iz tega ne smemo delati razločenih načel ali entitet, ki se spopadajo za živi organizem in delajo iz njega svoje bojišče. To so abotnosti in čvek, ki niso za nobeno rabo več. Dejansko so med tema dvema vrstama bivanja samo razlike v stopnji: pretiravanje, nesorazmerja, neubranost normalnih pojavov sestavljajo bolno stanje (Claude Bernard).

Kakor je »*zlo*« mogoče imeti za pretiravanje, neubranost, nesorazmerje, ravno tako je »*dobro*« lahko *varovalna* *dieta* proti nevarnosti pretiravanja, neubranosti in nesorazmerja.

Dedna šibkost kot *prevladujoč* občutek: vzrok najvišjih vrednot.

Pomni. *Hočemo* šibkost: zakaj? ... Največkrat, ker smo *nujno* šibki.

— *Slabljenje kot naloga*: slabljenje poželenj, občutkov ugodja in neugodja, volje do moči, občutka ponosa, hotenja po imeti in imeti več; slabljenje kot ponižnost; slabljenje kot vera; slabljenje kot nasprotovanje vsemu naravnemu in sram pred njim, kot zanikanje življenja, kot bolezen in habitualna slabost ... slabljenje kot opuščanje maščevanja, odpora, sovraštva in jeze.

Spodrsrljaj v obravnavi: slabosti ne mislimo pobijati s *systeme fortifiant*, temveč z nekakšnim opravičevanjem in *moraliziranjem*, se pravi z *razlago*...

— *Zamenjava* dveh popolnoma različnih stanj, na primer *miru moči*, ki je v bistvu zadržanje reakcije (tip bogov, ki jih nič ne zgane) — in *miru izčrpanosti*, odrevenelosti, do brezčutnosti. Vse filozofsko-asketske procedure si prizadevajo za drugo, vendar

mislijo pravzaprav prvo... ker doseženemu stanju dodajajo predikate, kakor da je doseženo božansko stanje.

48

Nevarni nesporazum. — Imamo pojem, ki na videz ne dovoljuje nobenih zamenjav, nobene dvoumnosti: to je pojem *izčrpanosti*. Ta je lahko pridobljena; lahko je podedovana — v obeh primerih spremeni videz stvari, *vrednost stvari*...

V nasprotju s tistim, ki iz polnosti, ki jo ima in čuti, neprostoovoljno *oddaja* stvar, jih vidi polnejše, močnejše, bogatejše prihodnosti, in seveda *more* podarjati — izčrpani vse, kar vidi, pomanjša in popači — *osiromaši* vrednost: je škodljiv...

Videti je, da tu ni mogoč spodrsrljaj: kljub temu je v zgodovini grozljivo dejstvo, da so izčrpane zmeraj *zamenjavali* z najpolnejšimi — in najpolnejše z najbolj škodljivimi.

Kdor je reven življenja, slabič, siromaši še življenje: kdor je bogat življenje, močni, ga bogati. Prvi je njegov zajedavec, drugi obdarjevalec... Kako je mogoča zamenjava?...

Kadar izčrpani nastopi z gesto največje aktivnosti in energije (kadar popačenje narekuje eksces duhovne ali živčne sprostitve), ga zamenjujejo z bogatim... Zbuja strah... Kult *norca* je zmeraj tudi kult življenja bogatega, mogočnega. Fanatik, obsedenec, verski epileptik, vsi ekscentriki so občuteni kot najvišji tipi moči: kot *božanski*.

Ta vrsta moči, ki zbuja *strah*, je posebej veljala za božansko: tu je imela avtoriteta izhodišče, tu so razlagali, slišali, iskali *modrost*... Od tod se je, skoraj povesod, razvila *volja* do »pobožanstvenja«, se pravi do značilnega popačenja duha, telesa in živcev: poskus, kako najti pot k višji vrsti biti. Napraviti se bolnega, blaznega, izzvati simptome razkrojenosti — se je reklo postati močnejši, nadčloveškejši, groznejši,

modrejši. Mislili so, da so s tem postali tako bogati moči, da jo lahko oddajajo. Povsod, kjer je bil kdo oboževan, so iskali tega, ki zmore dajati.

Tu je zavajala izkušnja *opojenosti*. Ta v najvišji stopnji poveča občutek moči, se pravi, naivno gledano, moč. Na najvišji stopnji moči mora stati najbolj opojeni, najbolj zamaknjeni. (— *Opojenost* ima dve izhodišči: preveliko polnost življenja in stanje boleznega hranjenja možganov.)

49

Pridobljena, ne podedovana izčrpanost: 1. prepičlo prehranjevanje, pogosto iz nevednosti o prehrani, na primer pri učenjakih; 2. erotična prezgodnja zrelost: predvsem prekletstvo francoske mladine, s pariško na čelu: ki že z licejev stopi v svet pokvarjena in umazana — in se nikoli več ne osvobodi verig nizkotnih nagnjenj in je sama nasproti sebi ironična in zafrkljiva — galjoti z vsemi finesami (— sicer pa v največ primerih že simptom rasne in družinske dekadence kakor vsaka prerazdražljivost; ravno tako kot kužnost okolja: tudi če si določljiv z okolico, sodi to k dekadenci); 3. alkoholizem, ne instinkt, temveč privajenost, trapasto posnemanje, strahopetno ali nečimrno prilagajanje vladajočemu režimu: — Kakšna dobrodejnost je kakšen Jud med Nemci! Koliko toposti, kako slamnate glave, kako modro oko; pomanjkanje esprija na obrazu, v besedi, drži; lena zleknjenost, nemška potreba po oddihu, ki ne izvira iz prenaprezanja, temveč iz zoprnega draženja in pre-razdraženja z alkoholom ...

50

Teorija izčrpanosti. — Pregreha, duševno bolni (se pravi artisti ...), zločinci, anarhisti — niso zatirani razredi, temveč izmeček dosedanje družbe vseh razredov ...

34

S spoznanjem, da so vsi naši stanovi prešinjani s temi elementi, smo doumeli, da *moderna družba* ni »družba«, ni »telo«, temveč bolan konglomerat čandal — družba, ki nima več moči izločanja.

Koliko se *bolehnost* pogloblja zaradi večstoletnega skupnega življenja:

moderna vrlina	} kot oblike bolezni.
moderna duhovnost	
naša znanost	

51

Stanje pokvarjenosti. — Doumeti, da vse oblike pokvarjenosti sodijo skupaj, in pri tem ne pozabiti na krščansko pokvarjenost (Pascal kot tip); ravno tako socialistično-komunistična pokvarjenost (posledica krščanske; — naravoslovno je najvišje družbeno pojmovanje socialistov najnižje na lestvici societet); »onstranstvena« pokvarjenost: kakor da poleg dejanskega sveta, sveta nastajanja, obstaja še svet biva-jočega.

Tu ne sme biti nobenega dogovora: tu je treba iztrebljati, uničevati, se bojevati — povsod je treba še zbežati na plan krščansko-nihilistično vrednostno merilo in ga pobijati pod vsemi krinkami ... na primer iz sedanje sociologije, iz sedanje glasbe, iz sedanjega pesimizma (— vse oblike krščanskega vrednostnega ideala —).

Res je bodisi eno ali drugo: res, se pravi to, kar dviga tak tip človeka ...

Duhovnik, dušni pastir kot zavrženi obliki bivanja. Vsa dosedanja vzgoja brez moči, brez opore, brez težišča, obremenjena s protislovjem vrednot —

52

Nemoralna ni narava, če je brez sočutja za degenerirane: naraščanje fizioloških in moralnih bolezni v človeškem rodu je, obrnjeno, posledica bo-

3*

35

lestne in nenaravne morale. Senzibilnost večine ljudi je bolna in nenaravna.

Od česa je odvisno to, da je človeštvo pokvarjeno v moralnem in fiziološkem pogledu? — Telo propada, če se kateri od organov spremeni. Pravice altruizma ni mogoče speljati na fiziologijo, ravno tako ne pravice do pomoči, do enakosti usod; vse to so nagrade za degenerirane in ponesrečene.

Ni solidarnosti v družbi, kjer so jalovi, neproduktivni in razdiralni elementi, ki pa imajo na splošno še bolj izrojene potomce, kakor so sami.

53

Obstaja globok in popolnoma nezaveden vpliv same dekadence na ideale znanosti: vsa naša sociologija je dokaz za ta stavek. Treba ji je očitati, da iz izkušnje pozna samo oblike propadanja societete in da neizogibno sprejema lastne instinkte propada kot normo sociološke sodbe.

Pogrezajoče se življenje v sedanji Evropi oblikuje v njih svoje družbene ideale: vsi so do zamenljivosti podobni idealu starih odživelih ras ...

Tudi čredni nagon — zdaj že suverena moč — je nekaj temeljno različnega od nagona aristokratske societete: in od vrednosti enot je odvisno, kaj naj pomeni vsota ... Vsa naša sociologija pozna samo nagon, kakor ga ima čreda, se pravi nagon seštetih ničel — ko ima vsaka ničla »enake pravice«, ko je krepostno biti ničla ...

Vrednotenje, s katerim danes presojuje različne oblike societete, se v celoti ujema z vrednotenjem, ki miru prisoja večjo vrednost kakor vojni: vendar je ta sodba protibiološka in sama izrodek dekadence življenja ... Življenje je posledica vojne, družba sama sredstvo vojne ... Gospod Herbert Spencer je kot biolog dekadent — pa tudi kot moralist (v zmagi altruizma vidi nekaj zaželenega!!!).

36

54

Imam srečo, da sem po celih tisočletjih zablod in zmed znova našel pot, ki pelje k JA in NE.

Učim NE k vsemu, kar slabi — kar izčrpa.

Učim JA k vsemu, kar krepi, kar kopiči moč, kar opravičuje občutek moči.

Do zdaj niso učili ne tega ne onega: učili so krepost, razsebljenje, sočutje, učili so celo zanikanje življenja. Vse to so vrednote izčrpanih.

Dolgo premišljevanje o fiziologiji izčrpanosti me je prisililo k vprašanju, kako daleč so se sodbe izčrpanih zajedle v svet vrednot.

Moj izsledek je bil na vso moč presenetljiv, celo zame, čeprav sem bil doma že v marsikaterem tujem svetu: ugotovil sem, da so vse najvišje vrednostne presoje, vse, kar jih je zagospodarilo nad človeštvom, vsaj nad ukročenim človeštvom, v bistvu presoje izčrpanih.

Pod najsvetejšimi imeni sem privlekel na dan razdiralne težnje; bog so rekli temu, kar slabi, kar uči šibkost, kar okužuje s slabostjo ... ugotovil sem, da je »dobri človek« samopotrjevalna oblika dekadence.

Sočutje, vrlina, o kateri je še Schopenhauer učil, da je najvišja, edina in podlaga vseh kreposti: ravno to sem odkril kot nevarnejše od ne vem katere pregrehe. Izbira v rodu, njeno čiščenje izmečkov načeloma prekrižati — temu se je do zdaj reklo krepost par excellence ...

Častiti je treba usodo; usodo, ki šibkemu govori »propadi!« ...

Bog so rekli temu, da so se upirali usodi — da so spridili človeštvo in ga pahnili v gnilobo ... Božjega imena naj ne bi omenjali brez prida ...

Rasa je izprijena — ne po lastnih pregrehah, temveč po svoji nevednosti: izprijena je, ker izčrpanosti

37

ni razumela kot izčrpanost: fiziološke zamenjave so vzrok vseh bolezni . . .

Krepost je naš veliki nesporazum.

Problem: kako so se izčrpani lotili postavljanja zakonov vrednot? Drugače vprašano: Kako so prišli do moči ti, ki so zadnji? . . . Kako se je nagon živali človeka postavil na glavo? . . .

4. Kriza: nihilizem in misel o vračanju

55

Skrajnih pozicij ni mogoče reševati z zmernimi, temveč spet s skrajnimi, vendar *obrnjene*. In tako nam je vera v absolutno nemoralnost narave, v brez-ciljnost in nesmiselnost psihološko nujno potreben *afekt*, ko že ni več mogoče ohraniti vere v Boga in v bistveno moralni red. Nihilizem se tedaj *ne* oglasi, ker bi bilo neugodje bivanja večje kakor prej, temveč ker smo postali nasploh nezaupljivi nasproti »smislu« v zlu, ja, v bivanju. *Ena* razlaga nam je propadla: ker pa je veljala za *pravo*, se nam zdi, kakor da sploh ni več nobenega smisla v bivanju, kakor da je vse *zaman*.

Treba nam je samo še dokazati, da je ta »Zaman!« značaj našega sedanjega nihilizma. Nezaupanje do prejšnjih vrednotenj se nam stopnjuje do vprašanja: »Kaj niso vse ‚vrednote‘ vabniki, s katerimi se komedija razvlačuje, če se sploh bliža rešitvi?« *Trajanje* z onim »zaman«, brez cilja in smotra, je *najbolj hromeča* misel, še posebej, če doumemo, da smo izigrani, pa smo brez moči, da se ne bi pustili.

Zamislimo si to misel v njeni najstrašnejši obliki: bivanje, kakršno je, brez smisla in cilja, vendar neizogibno vračajoče se, brez finala v nič: »*večno vračanje*«.

To je najskrajnejša oblika nihilizma: nič, (ta »nesmiselni«) večno!

Evropska oblika budizma: energija vednosti in moči sili v tako vero. To je *najbolj znanstvena* od vseh mogočih hipotez. Zanikujemo končne cilje: če bi ga bivanje imelo, bi moral biti dosežen.

Tako dojamemo, da se s tem ženemo k nasprotju panteizma: zakaj »vse popolno, božansko, večno« *ravno tako sili v vero v »večno vračanje*«. Vprašanje: Je z moralo onemogočeno tudi panteistično stališče pritrjevanja vsem stvarjem? Pravzaprav je premagan samo moralni Bog. Ima sploh smisel misliti si Boga »onstran dobrega in zlega«? Bi bil panteizem v *tem* smislu mogoč? Če predstavo smotra izločimo iz procesa ali ga še *kljub temu potrjujemo*? — *To bi veljalo v primeru, če bi kaj dosegali* v vsakem njegovem momentu — in zmeraj enako. Spinoza je dosegel tako pritrjevalno stališče, ker ima vsak moment neko *logično* nujnost: in triumfiral je s svojim logičnim temeljnim nagonom nad *tako* ureditvijo sveta.

Vendar je njegov primer samo posamezen. *Vsaka temeljna značilnost*, ki je temelj *vsakega* dogajanja in se izraža v vsakem dogajanju, bi morala individuum, če bi jo občutil kot *svojo*, gnati k temu, da bi zmagoslavno potrjeval vsak trenutek splošnega bivanja. Šlo bi ravno za to, da tako temeljno značilnost sami pri sebi z užitek občutimo kot dobro, vredno.

Morala torej varuje življenje pred obupom in skokom v nič pri takih ljudeh in stanovih, ki jih *ljudje* posiljujejo in tlačijo: najbolj brezupna zagrenjenost nad bivanjem se namreč rodi iz nemoči na-

sproti ljudem, *ne* iz nemoči nasproti naravi. Morala je oblastnike, nasilnike, »gospodarje« nasploh obravnavala kot sovražnike, pred katerimi je treba navadnega človeka varovati, *se pravi najprej opogumljati, krepiti*. Morala je torej učila najgloblje *sovražiti* in *zaničevati* temeljno značilnost vladajočih: *njihovo voljo do moči*. To moralo odpraviti, zanikati, razkrojiti bi se reklo na najbolj zasovraženi gon gledati z *obrtnim* občutkom in vrednotenjem. Če bi trpeči, zatirani *izgubil vero, da ima pravico* do zaničevanja volje do moči, bi stopil v stadij brezupne desperatnosti. To bi se zgodilo, če bi bila ta poteza življenju bistvena, če bi se pokazalo, da je celo v volji do morale zakrinkana samo tista »volja do moči«, da je tudi ono sovraštvo in zaničevanje še volja moči. Zatirani bi sprevidel, da je z zatiralcem *na istih tleh* in da nima pred njim nobene *predpravice*, nobene *višje stopnje*.

Ravno *nasprotno!* V življenju nima nobena stvar vrednosti razen stopnje moči — če seveda postavimo, da je življenje samo volja do moči. Morala je varovala *ponesrečene* pred nihilizmom, ker je *vsakemu* pripisovala neskončno vrednost, metafizično vrednost in ga uvrščala v red, ki se ne ujema s posvetno močjo in razvrstitvijo stopenj: učila je vdanost, ponižanost in tako naprej. *Recimo, da propade vera v tako moralo*, potem prikrajšani ne bi imeli več tolažbe — in bi *propadli*.

Propasti se predstavi kot *pognati se v propad*, kot nagona izbira tega, kar *mora podirati*. *Simptom* tega samorazdejanja prikrajševanih: samovivisekcija, zastrupljanje, opajanje, romantika, predvsem nagona prisiljenost k ravnanjem, s katerimi močnike napravljamo za *smrtne sovražnike* (— tako

rekoč vzreja njihovih rabljev pri sebi), *volja do razdejanja* kot volja še globljega nagona, nagona samorazdejanja, *volje do nič*.

Nihilizem, kot simptom tega, da prikrajšani nimajo več nobenega upanja: da razdirajo, da bi bili razdejani; da — odtrgani od morale — nimajo nobenega razloga več, »da bi se vdali« — da se postavljajo na tla nasprotnega načela in tudi sami *hočejo* moč, saj mogočnike *silijo*, naj jim bodo rablji. To je evropska oblika budizma, *storiti NE*, potem ko je vse bivanje izgubilo »smisel«.

»Stiska« še malo ni postala večja: nasprotno! »Bog, morala, vdanost« so bila zdravila na strahotno globokih stopnjah bede: *dejavni nihilizem* nastopa v relativno veliko ugodnejših okoliščinah. Že to, da moralo občutimo kot premagano, predpostavlja precejšnjo stopnjo duhovne kulture, ta pa relativno blaginjo. Tudi nekakšna duhovna utrujenost zaradi dolgega boja filozofskih mnenj, prignana vse do najbrezupnejše skepse proti filozofiji, je ravno tako značilna za vse prej kakor *nizko* stopnjo takih nihilistov. Pomislimo na položaj, v kakršnem je nastopil Buda. Nauk o večnem vračanju bi imel *učene* predpostavke (kakor jih je imel Budov nauk, na primer pojem vzročnosti in tako naprej).

Kaj se potemtakem pravi »biti prikrajšan«? Predvsem *fiziološko*, ne več politično. *Najbolj nezdrava* vrsta človeka v Evropi (v vseh stanovih) je podlaga tega nihilizma: vero v večno vračanje bo občutila kot *prekletstvo* in ko ga to zadene, se ne ustraši več nobenega dejanja: ne pasivno ugasniti, temveč *storiti*, da ugasne vse, kar je na tej stopnji brez smi-

sla in cilja, pa čeprav gre samo za krč, za slepo divjanje pri spoznanju, da je vse od vekomaj — tudi ta moment nihilizma in sle po razdejanju. — *Vrednost take krize* je v tem, da čisti, da spravlja skupaj sorodne elemente in doseže, da se med seboj uničujejo, da kaže ljudem nasprotnih načinov mišljenja skupne naloge — tudi med njimi spravlja na dan slabotnejše, bolj negotove in s tem daje spodbudo za *razvrstitev stopenj moči* z vidika zdravja: poveljujoče spoznava kot poveljujoče, poslušne kot poslušne. Seveda stran od vseh obstoječih družbenih ureditev.

Kateri se pri tem izkažejo kot *najmočnejši*? Najzmernejši, tisti, ki ne *potrebujejo* nobenih skrajnih dogem, tisti, ki ne samo priznavajo dobršen del nakučja, nesmisla, temveč ju imajo tudi radi, tisti, ki o človeku lahko mislijo s pomembnim znižanjem njegove vrednosti, ne da bi postali pri tem majhni in šibki: najbogatejši z zdravjem, ki so kos večini nezgod in se jih zato ne bojijo tako zelo — ljudje, ki so *gotovi svoje moči* in z zavestnim ponosom predstavljajo *doseženo* moč človeka.

Kako bi tak človek mislil o večnem vračanju? —

56

Obdobja evropskega nihilizma.

Obdobje nejasnosti, težnje vseh vrst, da bi staro ohranili in novega ne izpustili.

Obdobje jasnosti: postane jasno, da si staro in novo v temeljih nasprotuje: stare vrednote se porajajo iz zahajajočega, nove iz vzhajajočega življenja — da so *vsi stari ideali* sovražni življenju (porojeni iz dekadence in določajoči dekadenco, pa naj bo s še

tako sijajno nedeljsko nališpanostjo morale). *Razumemo* staro in še malo nismo zadosti močni za novo.

Obdobje treh velikih afektov: zaničevanja, sočutja, razdejanja.

Obdobje katastrofe: vzpon nauka, ki rešeta ljudi... šibke žene k odločitvam, ravno tako pa tudi močne —